

LAUSUNTO HALLITUSKEN ESITYKSESTÄ SAAMELAISKÄRÄJÄLAISTA ANNETUN LAIN JA RIKOSKAIN 40 LUVUN 11 §:N MUUTTAMISESTA

1. YLEISTÄ

Yleisesti voidaan todeta, että esitys on hyvin puutteellisesti valmisteltu. Varsinaisen sisällön osalta esitys ei vastaa sitä, mitä hallituksen esitykseltä voidaan normaalisti edellyttää. Merkittävin puute on se, että monessa tapauksessa esityksestä ei käy selville lainmuutoksen todelliset motiivit, eli ne tavoitteet, joihin esitetyillä muutoksilla varsinaisesti pyritään. Asiaan perehtymätön lukija ei ymmärrä, mistä esitetyssä muutoksessa on varsinaisesti kysymys.

Esityksen tärkein tavoite on poistaa nk. lappalaisperuste nykyisestä saamelaismääritelmästä. Keskeisin syy nykyiseen tilanteeseen on vuoden 1962 haastattelututkimus, johon esityksessäkin useaan kertaan viitataan. Kyseisenä vuonna tehtiin kolmen pohjoisimman kunnan ja Pohjois-Sodankylän alueella haastatteluja, joissa osalta alueella asuvilta henkilöltä kysyttiin, onko hänellä vähintään yksi isovanhempi, joka on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään. Tämä tutkimus tehtiin hyvin puutteellisesti ja alueellisesti se kattoi vain hyvin pienen osana saamelaisten asuttamasta alueesta. Kartoituksen tärkeimpänä tavoitteena oli selvittää saamenkielisten ja saamenkielisten poronomistajien sijaintia, joten tämä kartoitus ei sinällään sovellu nykyisen saamelaiskäräjälueuttelon pohjatiedoksi sen vuoksi, että selvitys tehtiin suppealla alueella suppein tavoittein.

Tuolloin tai myöhemminkään ei ole ajateltu, että tämän selvityksen pohjalta voitaisiin määrittellä alkuperäiskansaa tai edes saamelaista sukua olevia henkilöitä eikä missään tapauksessa alueen alkuperäisiä saamelaisia. Kaikki saamelaiset eivät ole saamenkielisiä eivätkä saamenkielisiä porotalouden edustajia.

Ongelma syntyi vuonna 1994, jolloin saamelaiskäräjälaki säädettiin. Laissa lähdettiin siitä, että laissa tarkoitetut saamelaiset muodostavat alkuperäiskansan. Vuoden 1962 haastatteluissa luetteloihin merkityt henkilöt ja heidän jälkeläisensä muodostivat saamelaiskäräjien vaaliluetteloon ilman, että asiaa osattiin millään lailla kyseenalaistaa.

Samassa yhteydessä lakiin otettiin kuitenkin myös niin kutsuttu lappalaiskriteeri (3,2 §), jonka mukaan saamelaiseksi tulee katsoa myös sellainen henkilö, joka on maa- ja veronkantokirjaan merkityn lappalaisen jälkeläinen. Näin siksi, että myös sellaisilla henkilöillä, jotka polveutuivat alueen alkuperäisistä saamelaista, ja olivat jääneet haastattelijien ulkopuolelle tai eivät täyttäneet selvityksen kriteeriä saamenkielisestä tai saamenkielisestä poromiehestä, olisi oikeus tulla merkityksi saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Tällainen, alueen alkuperäisväestöstä polveutumista

edellyttävä vaatimus on keskeinen edellytys sille, että henkilön voidaan katsoa kuuluvan alkuperäiskansaansa.

Lappalaisperusteella on kuitenkin hyväksytty vain muutamia henkilöitä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Syynä on ollut se, että saamelaiskäräjien enemmistö on vastustanut henkilöiden hyväksymistä lappalaisperusteella. Tällä on ollut oma vaikutuksensa myös lain soveltamiseen. Linjaus muuttui kuitenkin vuonna 2011, jolloin saamelaiskäräjien hallitus hyväksyi lappalaisperusteella henkilöitä vaaliluetteloon.

Hallituksen esityksen keskeinen tavoite on se, että mahdollisuus hakeutua lappalaisperusteella tulisi kokonaan poistaa laista. Tällainen esitys on kuitenkin selvästi ristiriissa perustuslain kanssa. Perustuslain mukaan saamelaisella tarkoitetaan alkuperäiskansaansa kuuluvaa henkilöä (17, 2 §). Alkuperäiskansaa ei voi muodostaa vain kielikriteerein, sillä siitäkin muodostuu oma ongelmansa. Alkuperäiskansaansa voi ajan saatossa tulla henkilöitä, jotka eivät ole alkuperäiskansaa ollenkaan.

Suomalaisia uudisasukkaita alkoi muuttaa saamelaille kuuluneille alueille 1600-luvun lopulta alkaen. Uudisasukkaitten saapumisen seurauksena alueelle on ollut vaikutuksensa ja alkuperäiset saamelaiset menettivät monia oikeuksiaan ja alueitaan ja elinkeinonsa ja osa myös kielensä. Osa tapahtumista oli hyvin traagisia ja monella tavoin rinnasteisia alkuperäiskansojen kohtaloon eri puolella maailmaa.

Moni, varsinkin Pohjois-Lappiin muuttaneen suomalaisen uudisasukkaan jälkeläinen, oppi alueella puhuttua saamea ja heidän jälkeläisensä täyttivätkin vuonna 1962 asetetun kriteerin. Vuonna 1852 suljettiin Norjan vastainen raja, minkä jälkeen Norjasta ja Ruotsista saapui nykyisen Suomen alueelle tunturilappalaisia. Monet tunturilappalaisten jälkeläiset täyttivät vielä vuonna 1962 käytetyn kielivaatimuksen. Nykyään suurin osa vuoden 1962 haastatteluissa hyväksytyjen henkilöiden 10 000 saamelaisiksi katsottuista jälkeläisistä asuu muualla kuin Pohjois-Lapissa, suurimmalta osalta etelän asutuskeskuksissa. Alle 18-vuotiasta lapsista tämä luku on 85 %. He eivät ole muuttaneet Etelä-Suomeen vaan syntyneet siellä, saamelaisenkin sukuhaaran osalta jopa 3-4 sukupolvea sitten. Todellisuudessa he ovat täysin suomalaistuneita. Saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkityistä henkilöistä arviolta 2-3 % saa toimeentulonsa poronhoidosta.

Alkuperäiskansaansa kuuluvat henkilöt ymmärretään täysin toisella tavalla. Ainoan alkuperäiskansoja koskevan kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen eli ILO-169 alkuperäiskansasopimuksen 1. artiklan mukaan alkuperäiskansaansa tulisi kuulua ne henkilöt, jotka – saamelaisiin sovellettuna – polveutuvat alueen alkuperäisistä saamelaisista ja asuvat edelleen perinteisillä asuinseuduillaan ja harjoittavat perinteisiä elinkeinoja eli ovat säilyttäneet ainakin osittain perinteisiä kulttuurisia instituutioitaan.

Vuoden 1962 kielimääritelmällä ei ole mitään tekemistä alkuperäiskansaansa kuuluvien henkilöiden määrittelyn kanssa. Lukuun ottamatta inarinsaamelaisia, merkittävä osa nykyiseen saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkityistä henkilöistä ovat alkujaan joko suomaista

uudisasukassukua tai muualta muuttaneiden tunturisaamelaisten jälkeläisiä. Tunturisaamelaiset olivat kuitenkin jo kolmas vasta 1800-luvun lopulla alueelle muuttanut väestöryhmä, ei siis ensimmäinen. Edelleen merkittävä osa saamelaiskäräjien nykyiseen vaaliluetteloon merkityistä henkilöistä ei täytä alkuperäisväestöstä polveutumisen ja kulttuurin säilyttämisen vaatimuksia, koska asuvat etelän kasvukeskuksissa. Koltat muodostavat oman ryhmänsä, johon tässä yhteydessä ole tarvetta puuttua.

Kokonaan eri asia on se, että vaaliluetteloon merkityistä henkilöistä löytyy monia esimerkkejä henkilöistä, jotka ovat lähes pelkästään saamelaista sukua ja harjoittavat saamelaista kulttuuria jokapäiväisessä elämässään. Esimerkiksi monet Pohjois-Lapin poronhoitajista ja asukkaista ja muualla kulttuurinsa säilyttäneistä henkilöistä täyttävät nämä kriteerit. Kysymys ei ole kuitenkaan yksittäisistä henkilöistä vaan määritelmästä eli siitä, että henkilön tulee perustuslain mukaan täyttää alkuperäiskansaan kuulumisen kriteerit, jotta henkilöä voidaan pitää alkuperäiskansaan kuuluvana.

Nykyinen kielimääritelmä tarkoittaa sitä, että suuri enemmistö niistä henkilöistä, joita tulisi pitää saamelaiseen alkuperäisväestöön kuuluvina ja jotka edustavat sitä väestöryhmää, joka on jätetty saamelaiskäräjien vaaliluettelon ulkopuolelle. Määritelmän kautta heistä on tehty valtaväestöä, eikä heillä ole oikeutta alkuperäiskansalle kuuluviin oikeuksiin. Heillä ei ole edes oikeutta pitää perinteisiä saamelaisia asusteita, vaikka esimerkiksi heidän vanhempansa ja isovanhempansa ja muut lähisukulaiset ovat niitä pitäneet. Näin siksi, että näin tehdessään heidän on pidetty loukkaavan alkuperäiskansalle kuuluvaa oikeutta omaan kulttuuriinsa. Suurin osa näistä ulkopuolelle jätetyistä saamelaista on metsäsaamelaisia, mutta ryhmässä on myös tunturi- ja inarinsaamelaisia.

Nyt lappalaisperuste eli se osa saamelaismääritelmää, joka liittyy saamelaismääritelmän alkuperäiskansaan kuuluviin henkilöihin, on tarkoitus poistaa. Keskeinen syy tähän on saamelaiskäräjälaissa oleva niin kutsuttu kulttuuri-itsehallinto. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että valtion budjetista siirretään vuosittain saamelaiskäräjille valitun 21 valtuutetun päätettäväksi useiden miljoonien rahasumma ja voidaan päättää ja lausua saamelaisia koskevista asioista ja osallistua kulttuuri-itsehallintoon. Pelkästään saamelaiskäräjien toimintaa varten tulee valtion budjetista vuosittain noin 3,5 miljoonaa ja lisäksi saamelaiskäräjien päätettäväksi tulee muista lähteestä useita miljoonia.

Kulttuuri-itsehallinto tarkoittaa sitä, että saamelaiskäräjille valittujen saamelaispoliitikkojen enemmistö voi käytännössä päättää vapaasti rahojen käytöstä. He päättävät keneltä hankintoja tehdään, kuka saa rahoitusta, kuka nimitetään johonkin virkaan jne. Kysymys on kärjistäen siitä, että saamelaiskäräjien enemmistö voi jakaa nämä rahat käytännössä keskenään. Ulkopuolista kontrollia rahanjaolle tai hallinnolle ei ole. Oikeusministeriö on antanut käytännössä vapaat kädet toteuttaa kulttuuri-itsehallintoa.

Ainoa riski tämän käytännön jatkumiselle on ollut saamelaiskäräjien johdon mukaan lappalaispykälä. He ovat ilmaisseet, että mikäli saamelaiskäräjien vaaliluetteloon tulee uusia äänestäjiä, tämä voisi aiheuttaa sen, että nykyinen saamelaiskäräjien enemmistö ei säilyisi enemmistönä. Saamelaiskäräjien nykyinen puheenjohtaja Tiina Sanila-Aikio on julkisuudessa kritisoinut sitä, että mahdolliset uudet äänestäjät aiheuttaisivat muutoksia saamelaiskäräjien kokoonpanossa ja valta siirtyisi heiltä pois. Näin on luonnollinen muutosvaihtelu politiikassa täysin estetty. Esimerkiksi Norjassa merisaamelaiset ja Ruotsissa metsäsaamelaiset voivat osallistua päätöksentekoon tunturisaamelaisten kanssa yhdenvertaisesti.

Verrattuna muuhun vaalilainsäädäntöön, saamelaiskäräjälaki on poikkeuksellinen siinä mielessä, että saamelaispoliitikot voivat päättää henkilöiden hyväksymisestä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon. Käytännössä se tarkoittaa, että saamelaispoliitikot valitsevat itse äänestäjänsä. Heillä ei ole suoraan tätä oikeutta, mutta saamelaiskäräjät valitsevat vaalilautakunnan, joka valitsee äänestäjät. Vaalilautakunnan päätöksistä valittamisen prosessi tapahtuu kuitenkin saamelaiskäräjien hallituksessa.

Itse asiassa on täysin ymmärrettävää, että osa saamelaispoliitikoista ajaa lappalaisperusteen poistamista. Se on heidän kannaltaan perusteltua, sillä monet saamelaiskäräjien vaaliluettelossa ja poliittisessa vallassa olevat eivät itse täytä lappalaisperustetta eivätkä näin ole Suomen alkuperäiskansaa eivätkä omista saamelaisten kollektiivisia maa-oikeuksia. Nämä kollektiiviset maa-oikeudet yritetään saada lappalaiset syrjäyttämällä saamelaiskäräjien päätäntävaltaan pitkällä tähtäimellä. Hyväksyttävää ei sen sijaan ole se, että asiasta vastaavat oikeusministeriön virkamiehet ovat lähteneet edistämään samaa tavoitetta. Tämä tulee esille monista niistä toimista ja kannanotoista, joita lainvalmistelun aikana on toteutettu. Tämä on hyvin valitettavaa. Nimenomaan oikeusministeriön toiminnan lähtökohtana tulisi olla perustuslain ja Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten kunnioittaminen ja kaikkien Suomen alkuperäiskansaan kuuluvien saamelaisten etujen ajaminen. Nyt käsillä oleva hallituksen esitys on monelta osin ristiriidassa näiden lähtökohtien kanssa. Kansanedustajat yritetään saada hyväksymään laki, joka on usealla tavalla ristiriidassa oikeusvaltion peruseräkkeiden kanssa.

Tässä suhteessa kuvaavaa on myös se, että hallituksen esityksessä ei viitata asiassa käytyyn oikeustieteelliseen kirjallisuuteen. Ainoana lähteenä on Heinämäen tutkimus. Kysymys ei ole ulkopuolisesta ja riippumattomasta tutkimuksesta vaan oikeusministeriön virkamiesten valitsemasta tutkijasta, jolle oikeusministeriön virkamiesten toimesta on annettu kysymykset, joita hänen tulee tutkia. Heinämäen lähtökohtana ei ole myöskään riippumattomuus tai objektiivisuus, vaan hän ilmoittaa lähtökohdakseen ”alkuperäiskansamyönteisen tutkimuksen”, mikä tarkoittaa saamelaiskäräjien johtoa myötäilevää tutkimusta.

Saamalaismääritelmää käsitellessään Heinämäen ongelmaksi muodostuu se, että lappalaisperusteesta on selvä ja yksiselitteinen säännös laissa. Hän kuitenkin ohittaa sen toteamalla, että tämä lainkohta ei ole tarkoitettukaan tulla sovellettavaksi sanamuotonsa mukaisesti. Mitään näyttöä tällaisesta hän ei kuitenkaan esitä ja voidaan tietysti kysyä, mistä lainsäädännöstä löytyy

sellaisia säännöksiä, joita ei ole tarkoitettu tulevan sovellettavaksi. Lähtökohta on se, että lakia sovelletaan sen sisällön mukaisesti, minkä säädösteksti on eduskunnassa saanut. Heinämäen lähtökohta on kuitenkin otettu myös tähän hallituksen esitykseen, jossa todetaan, lappalaisperustetta ei ole tarkoitettu sovellettavaksi sanamuotonsa mukaisesti (s.27).

Käytettyjen lähteiden osalta poikkeuksellista on myös se, että asiaa perustellaan sillä, mitä joku yksittäinen YK:n virkamies (James Anaya ja Tauli-Corpuz) on sanonut kahdeksan vuotta sitten. Tällaiset lähteet mainitaan, mutta asiaa koskeva vertaileva tieteellinen tutkimus ja kriittinen pohdinta ohitetaan kokonaan.

Hallituksen esitystä valmistelleen toimikunnan mietinnössä todetaan (s. 5):

”Toimikunnan tehtävänä on ollut valmistella tarpeelliset muutokset saamelaiskäräjistä annettuun lakiin. Asettamispäätöksen mukaisesti toimikunnan työn perustana ovat olleet perusoikeudet ja muut perustuslain asettamat velvoitteet, Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus. Lisäksi toimikunta on asettamispäätöksen mukaisesti ottanut huomioon parafoidun pohjoismaisen saamelaissopimuksen sekä itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskevan yleissopimuksen (ILO 169 –sopimus).”

Tällainen lähtökohta ei ole kaikilta osin korrekti ja toisaalta toimikunta ei ole noudattanut itselleen asettamaansa lähtökohtaa. Ensinnäkin voidaan todeta, että lainvalmistelun lähtökohtana tulee olla sellaiset säädökset, jotka ovat oikeudellisesti velvoittavia. YK:n alkuperäiskansojen julistus on poliittinen asiakirja. Luonnos saamelaissopimukseksi on taas ei-voimassa oleva neuvottelutulos, joka voi muuttua vielä monta kertaa.

Lainvalmistelun lähtökohtana tulee olla vain perustuslaki ja Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Lisäksi voidaan lähteä siitä, että ILO-169 sopimus tulee ottaa huomioon. Vaikka Suomi ei olekaan ratifioinutkaan sopimusta, kysymys on kuitenkin ainoastaan kansainvälisestä ihmisoikeussopimuksesta, jonka on ratifioinut lähes 30 maata. ILO-sopimus edustaa yleisesti hyväksyttyä käsitystä alkuperäiskansan oikeudellisesta asemasta ja muun muassa siitä, miten alkuperäiskansaan kuuluvat henkilöt määritellään.

2. Saamelaismääritelmä

2.1. Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä ei esitetä konkreettisia syitä lappalaisperusteen poistamiselle. Siinä ainoastaan todetaan (s. 27):

”Saamelaiskäräjälain sääntelyä saamelaisen määritelmästä voidaan pitää ongelmallisena ennen muuta siltä osin kuin kyse on maa-, veronkanto- tai henkikirjoihin tunturi-, metsä- ja kalastajalappalaisiksi merkittyjen henkilöiden jälkeläisistä. Näissä asiakirjoissa on merkintöjä muistakin saamelaisten nykyisellä kotisutualueella menneisyydessä asuneista ihmisistä kuin saamelaisista eikä asiakirjamerkintä siten välttämättä osoita henkilön polveutuvan saamelaisesta suvusta. Sääntelyä saamelaisen määritelmästä on aiheellista tarkistaa.”

Kun arvioidaan sitä, keitä saamelaiskäräjien vaaliluetteloon tulisi merkitä, lähtökohtana on tietysti se, mitä saamelaisella tarkoitetaan. Ainakin siltä osin kuin kysymys on lainsäädännön valmistelusta, lähtökohta täytyy olla se, mitä perustuslaissa tästä asiasta säädetään. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla tarkoitetaan alkuperäiskansaa. Alkuperäiskansaa koskeva määrittely sisältyy ILO 169-sopimuksen 1. artiklaan, jonka mukaan alkuperäiskansalla tarkoitetaan niitä henkilöitä, jotka polveutuvat siitä väestöstä, joka asutti aluetta valtiorajojen syntymisen ja uudisasukkaitten saapumisen aikaan. Nykyisen Suomen alueella nämä vuosiluvut ovat 1673 (Lapinmaiden uudisasutusplakaatti) ja vuodet 1595, 1751 ja 1809. Kysymys on siis henkilöistä, jotka polveutuvat niistä saamelaista, jotka asuttivat nykyisen Suomen Lapin aluetta 1600- ja 1700-luvuilla. Lisäksi edellytetään, että alkuperäiskansaan nykyään luetut henkilöt ovat ainakin osittain säilyttäneet saamelaisten perinteisiä instituutioita.

Eri väestöryhmään kuuluminen tulee esille nimenomaan veroluetteloissa. Kruunun verovoudit olivat kantaneet erityistä lappalaisilta perittävää lapinveroa aina 1550-luvulta lähtien. Pääsääntöisesti kaikki 15 vuotta täyttäneet miespuoliset saamelaiset olivat verovelvollisia, ja heidät on merkitty lapinveron kantoa koskeviin veroluetteluihin ja maakirjoihin. Vaikka nämä luettelot on laadittu ensisijaisesti veronkantoa varten, ne ovat samalla myös luettelo nykyisen Suomen alueen saamelaisista 1600- ja 1700-luvuilla.

Saamelaisilta kannettu lapinvero oli vuoden 1673 uudisasutusplakaatin antamisen aikaan ainoa Lapinmaan alueella peritty vero. Tämä oli se syy, minkä vuoksi myös ensimmäiset alueelle saapuneet suomalaiset uudisasukkaat jouduttiin merkitsemään vuoden 1695 lappalaismaakirjaan. Nämä noin **15 uudisasukasta** on kuitenkin helppo erottaa saamelaista joko nimen tai sen perusteella, että heidän nimenomaisesti todetaan olevan suomalaisia. Vuoden 1695 jälkeen suomalaiset uudisasukkaat ja lapinveroa maksavat lappalaiset merkitään erillisiin luetteluihin. Suurimmassa osassa Kemin Lapin lapinkyliä näin meneteltiin aina vuoteen 1763, jolloin lappalaiset siirretään uudisasukkaitten luetteloon.

Lapinveron suorittamista koskevien maa- ja veronkantokirjojen keskeinen merkitys on se, että ne ovat luettelo nykyisen Suomen alueella eläneistä alkuperäisistä saamelaisista. Kun puhutaan nykyisen Suomen alueen saamelaisesta alkuperäiskansana, henkilö ei voi kuulua tähän ryhmään, mikäli hän ei kykene osoittamaan, että hän polveutuu kyseisiin luetteluihin merkitystä henkilöstä. Varhaisin luettelo, johon saamelaiskäräjälain lappalaisperusteen osalta on vedottu, on vuodelta 1695 ja viimeinen, johon alkuperäiset lappalaiset on merkitty Kemin Lapin alueella lapinkylien alueelta, on vuodelta 1762. Inarin ja Tornion Lappiin kuuluneen Utsjoen alueella uudisasutusta harjoittamaan alkaneet kalastajasaamelaiset merkittiin muutamaa varhaisempaa poikkeusta lukuun ottamatta uudisasukkaiksi 1800-luvun alkupuolella.

Vuosien 1695-1762 luetteloihin merkittyjen metsäsaamelaisten ei tiedetä tulleen mistään. Heillä oli yksioikeus alueiden käyttöön ja he ovat ne saamelaiset, joilla katsottiin olleen omistusoikeus käyttämiinsä alueisiin vielä 1740-luvulla, kuten esimerkiksi Kaisa Korpijaakko-Labban vuoden 1989 väitöskirjasta käy selville. Suomalaisten uudisasukkaitten ja porosaamelaisten saapumisen seurauksena he jopa menettivät alueensa ja oikeutensa sekä heidän elinkeinonsa ja toimeentulonsa joutui suuriin vaikeuksiin. Heidän kohtalonsa oli samanlainen kuin monien alkuperäiskansojen eri puolella maailmaa.

On katsottu, että lappalaisperustetta ei voi pitää relevanttina, koska esivanhempi on elänyt niin kaukana menneisyudessa. Kysymys ei ole kuitenkaan tästä. Lappalainen esivanhempi ei liity vaatimukseen saamelaiskulttuurin säilyttämisestä vaan siihen, että henkilö polveutuu alueen alkuperäisestä väestöstä. Itse asiassa, mitä vanhempi luettelomerkintä, sitä selvemmin henkilö polveutuu alueen alkuperäisistä saamelaisista.

Koska suurimmalla osalla lapinkylien aluetta saamelaiset siirrettiin uudisasukkaitten joukkoon vuonna 1763 luettelomerkintä ei voi olla tätä uudempi. Ei ole mitään syytä olettaa, että metsäsaamelaisia henkilöitä ei olisi ollut tämän ajankohdan jälkeen tai että heidän kulttuurinsa olisi kadonnut. Näin voi sanoa ainakin sillä perusteella, että vielä 1800-luvun puolivälissä saamea tiedetään yleisesti puhutun muun muassa niinkin etelässä kuin Sodankylän eteläosissa. Muitakin tietoja esitetään saamen kielestä tutkimuskirjallisuudessa. Saamelaisalueella kielenvaihto on tapahtunut paljon myöhemmin riippuen paikkakunnista.

Polveutumisen lisäksi alkuperäiskansaan kuulumisen lisäksi kysymys on kulttuurin ja instituutioiden säilyttämisestä. Tämä ei koske menneisyyttä vaan nykyaikaan. Kaikkein elinvoimaisimpana saamelaiskulttuuri on säilynyt saamelaiselinkeinoissa, metsästyksessä, kalastuksessa ja poronhoidossa, jota monet alkuperäisissä saamelaisista edelleen harjoittavat.

Nykyinen tilanne on kuitenkin se, että Suomen alkuperäiskansaan katsotaan kuuluvaksi lähinnä vain ne henkilöt, jotka ovat niiden henkilöiden jälkeläisiä, jotka ovat Pohjois-Lapin kuntien alueella vuonna 1962 suoritetussa haastattelututkimuksessa ilmoittaneet vähintään yhden isovanhempansa oppineen saamen kielen ensimmäisenä kielenään. Tällainen määritelmä ei edellytä polveutumista tai kulttuurin säilyttämistä eikä tuossa vaiheessa edes ajateltu, että tällä tavalla määritellyt henkilöt muodostaisivat alkuperäiskansan. Pelkän kielimääritelmän jättäminen saamelaiskäräjälakiin tarkoittaa sitä, että nimenomaan ne tulijat, jotka käytännön elämässä asettuivat alkuperäisten saamelaisten alueille erityisesti Enontekiöllä, Inarissa ja Sodankylässä, elinkeinot ja oikeudet katsottaisiin tämä jälkeen heille kuuluviksi eikä niille henkilöille, joiden alueet ja oikeudet oli viety ja jonka tapahtumasarjan meneillään oleva lakihanke yrittää parafioida.

Lisäksi voidaan viitata siihen, että vuoden 1962 haastattelut tehtiin hyvin pienellä alueella Pohjois-Lapissa ja sielläkin hyvin puutteellisesti ja puutteellisin tavoittein. Tämän kaiken voi lukea Nickulin pro gradu –tutkielmasta. On kuitenkin ilmeistä, että vaikka haastattelut olisi tuolloin tehty kaikkien lapinkylien alueella, merkittävä osa alueen alkuperäisistä saamelaissuvuista olisi tästä huolimatta jäänyt kielimääritelmän ulkopuolelle. Syynä oli valtiiovallan ja varsinkin kirkon pyrkimys kitkeä saamen kielen käyttö ja saada kaikki puhumaan suomea. Toisaalta voidaan kysyä, minkä vuoksi vuosi 1962 on ratkaiseva alkuperäiskansan määrittelyssä. Jos haastattelut olisi tehty vaikkapa sata vuotta aikaisemmin, tilanne olisi ollut kokonaan toinen. Vuonna 1962 suomettumisen jyllätessä oli lisäksi vaikea saada tietoja henkilöiden kielitaustoista, eikä näitä edes selvitettykään niissä kylissä,

joihin saamelaiset olivat joutuneet asettumaan talollisiksi. Sukututkimus oli lisäksi kehittymätöntä, eli sen ajan tutkijoilla ja ihmisillä ei ollut tarpeeksi tietoja suvuista käytössä.

Lappalaismääritelmä on siis se osa saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmää, joka tekee saamelaismääritelmästä alkuperäiskansamääritelmän. On täysin kestävämpiä kritisoida lappalaismääritelmää siitä, että tällöin mukaan pääsee myös muita kuin saamelaista sukua olevia henkilöitä. Lappalaismääritelmän kautta vaaliluetteloon tulevat ovat nimenomaan saamelaista sukua. Sen sijaan kielimääritelmä ei edellytä, että henkilö on saamelaista sukua ja kuten edellä todettiin, moni vaaliluetteloon kieliperusteella merkitty on alkujaan suomalaista uudisasukassukua tai myöhemmin Norjan saamelaisten avulla saamelaistunut suomalaissuku.

2.2. Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus

Otsikossa mainittu sopimus on ainoa Suomen ratifioima ihmisoikeussopimus, jossa Suomen saamelaismääritelmää on käsitelty. Sopimuksen noudattamista valvovan elimen, CERD:in kannanottojen lähtökohta on vuonna 1990 annettu yleinen suositus. Tämä on toistettu saamelaisten osalta myös 2003 ja 2009. Vuoden 2009 suosituksessa todetaan:

”Komitea toistaa käsityksensä, että sopimusvaltion käsityskanta on liian rajoittava sen määrittämiseen, ketä voidaan pitää saamelaisena siltä osin kuin KHO on tätä (SaamelaiskäräjäL:a) tulkinnut. ”Komitea toistaa suosituksensa siitä, että sopimusvaltion tulisi antaa nykyistä enemmän asiaankuuluvaa merkitystä kyseisten henkilöiden itseidentifikaatiolle, kuten komitean yleisessä suosituksessa nro 8 (1990) esitetään.

Näin siis vuonna 2009, joka koski KHO:n vuoden 1999 (1999:55) linjausta, jossa käytännössä kaikki lappalaisperusteella tehdyt valitukset hylättiin. CERD:n mukaan tällainen käytäntö on rotusyrjintäsopimuksen vastainen.

Vuonna 2011 KHO antoi päätöksen (26.9.2011 t. 2711), jossa oikeus hyväksyi lappalaisperusteella henkilön käräjien vaaliluetteloon. Oikeus perusteli tätä sillä, että esivanhempi oli merkitty vuoden 1825 maa- ja veronkantokirjaan lappalaiseksi ja että hänen elämäntapansa oli monessa suhteessa saamelaiskulttuurin mukaisen elämäntavan mukainen. Aikaisemmin KHO oli viitannut Perustuslain 17 §:än ja todennut että tämän lainkohdan perusteeluissa (HE 309/1993 vp.) saamelaiskulttuuri oli ymmärretty laajasti ja että se käsitti myös poronhoidon, kalastuksen ja metsästyksen harjoittamisen.

Tämän päätöksen antamisen jälkeen CERD antoi vuonna 2012 uuden saamelaisia koskevan suosituksen. Tässä suosituksessa todetaan:

”Komitea on kuitenkin huolestunut siitä, että KHO:n hyväksymässä määritelmässä painotetaan riittämättömästi saamelaiden itsemääräämisoikeuksia, jotka on tunnustettu YK:n alkuperäiskansajulistuksessa”

Näistä kahdesta CERD:in kannanotosta voi tehdä seuraavat johtopäätökset. Saamelaiskäräjälain alkuperäinen määritelmä, jossa lappalaisperusteella valittaneet jäävät KHO:n linjauksen seurauksen määritelmän ulkopuolelle on CERD:in mukaan liian rajoittava. Se on ristiriidassa CERD:in vuoden 1990 yleisen linjauksen kanssa. Tämän linjauksen mukaan henkilön itseidentifikaatio on ratkaisevaa.

Myöhemmässä eli vuoden 2012 CERD:n kannanotossa ei oteta kuitenkaan lainkaan kantaa rotusyrjintäsopimukseen. Siinä ainoastaan viitataan mahdollisuuden, että saamelaiskäräjien kannan ohittaminen voi olla ongelmallinen YK:n julistuksen näkökulmasta. On kuitenkin huomattava, että itsemääräämisoikeus tulee koskea myös lappalaiskriteerin saamelaista, ei vain saamelaiskäräjiä instituutiona ja sen edustamia poliitikkoja. Näin CERD vuodelta 2009 on merkittävin voimassaoleva kannanotto, ja vuoden 2012 kannanotto lähinnä esitetty huolenilmaus.

Tapahtumien kulku on ollut aivan ilmeisesti se, että vuoden 2011 KHO:n päätöksen jälkeen Suomesta on oltu yhteydessä CERDiin ja tuotu esille käräjien johdon kanta määritelmä-asiaan. Tätä kantaa on haluttu jollain tavoin tukea. Asian katsominen rotusyrjintäsopimuksen vastaiseksi ei ollut kuitenkaan mahdollista, koska CERD:n yleisessä suosituksessa korostetaan nimenomaan itseidentifikaation merkitystä ja KHO:n päätös lappalaisperusteen noudattamisesta on vastaus tähän vaatimukseen. Tällöin on päädytty viittaamaan YK:n julistuksen eräisiin artikloihin, vaikka CERD:n tehtävänä on valvoa nimenomaan rotusyrjintäsopimuksen noudattamista.

Hallituksen esitys antaa CERD:n kannanotoista täysin virheellisen kuvan. Siinä viitataan ainoastaan vuoden 2012 kannanottoon. Lukija ei ymmärrä, että CERD:n yleinen linjaus itseidentifikaatiosta tarkoittaa sitä, että saamelaiskäräjillä ei ole oikeutta estää sellaista henkilöä, joka tuntee itsensä saamelaiseksi, hakeutumasta käräjien vaaliluetteloon. Oleellista asiassa on ennen kaikkea se, että Suomen ratifioima rotusyrjintäsopimus on oikeudellisesti sitova, mutta alkuperäisjulistus on vain poliittinen julistus sekä se, että KHO:n nykyinen linja, jossa lappalaisperuste on jälleen hylätty, on ristiriidassa rotusyrjintäsopimuksen kanssa. Mikäli saamelaismääritelmää koskevassa keskustelussa viitataan Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin, rotusyrjintäsopimus on ainoa, jossa tätä asiaa on käsitelty nimenomaan saamelaismääritelmän näkökulmasta ja sopimuksen toimeenpanoa valvovan CERD:n mukaan sopimusta tulee tulkita siten, että itseidentifikaatiota eli tässä tapauksessa lappalaisperustetta tulee soveltaa.

2.3. Ruotsin ja Norjan saamelaismääritelmät

Tässä kohdassa viitataan Ruotsin ja Norjan lainsäädäntöön ja se sisältää myös Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjälakien saamaismääritelmät. Kyseisestä kohdasta puuttuu kuitenkin kokonaan se, miten saamelaismääritelmää sovelletaan käytännössä.

Ruotsissa osalta ei ole tarkkoja tietoja. Soveltamistulkinnasta tiedetään kuitenkin se, että siinä vaiheessa, kun Ruotsin ensimmäiset saamelaiskäräjävaalit pidettiin vuonna 1993, käytännössä kaikki hakijat hyväksyttiin. Minkäänlaista näyttöä laissa olevien kriteerin täyttämistä ei tarvinnut osoittaa. Ruotsin määritelmän mukaan kysymys on kotikielestä eli myös täysin ruotsalainen puoliso tuli merkityksi luetteloon. Lisäksi voidaan viitata siihen, että esimerkiksi Ruotsin puolen Tornionjokilaaksissa asuvat saamelaista sukua olevat poronhoitajat ovat tulleet merkityksi saamelaiskäräjien vaalirekisteriin, vaikka on selvää, että he eivät ole voineet täyttää kielivaatimusta nykyään, vaan suvussa.

Norjan osalta voidaan todeta, että määritelmän sanamuodosta huolimatta kaikki hakijat on käytännössä hyväksytty hallintopäätöksenä. Määritelmän sanamuoto ei ole rajoittanut niiden henkilöiden hyväksymistä saameisten vaaliluetteloon, jotka pitävät itseään saamelaisina ja ovat hakeutuneet vaaliluetteloon.

Saamelaismääritelmän osalta oleellista on nimenomaan se, miten määritelmää on sovellettu käytännössä. Tästä syystä hallituksen esityksestä tulisi käydä selville ainakin se, miten saamelaismääritelmää sovelletaan käytännössä Norjassa. Jos näin ei tehdä kansanedustajia yritetään johtaa harhaan. Näin tulisi tehdä erityisesti siitä syystä, että Norja on suurin Saamelaismaa ja kysymys on samasta kansasta. Saamelaista koskeva määritelmä poikkeaa kuitenkin alusta lähtien noudatetun käytännön osalta jyrkästi siitä, miten asia hallituksen esityksessä esitetään.

Norjan osalta voidaan lisäksi todeta, että hakemuksen tulla merkityksi saamelaiskäräjien vaalirekisteriin käsittelee Norjassa saamelaiskäräjien virkamies. Norjan saamelaispoliitikoilla ei ole oikeutta päättää asiasta eikä asiaa käsitellä myöskään jossain sellaisessa lautakunnassa, jonka jäsenet olisivat saamelaispoliitikkojen valitsemia. Tämä on ymmärrettävää sitä taustaa vasten, että saamelaispoliitikot ovat esteellisiä käsittelemään sellaista asiaa, jossa valitaan tulevia äänestäjiä seuraaviin saamelaiskäräjävaaleihin. On kyse eturistiriidasta ja jääviyskysymyksistä. Käytäntö on muodostunut toimivaksi Norjassa.

2.4. Ryhmähyväksyntä

Hallituksen esityksessä viitataan useassa kohdin ryhmähyväksyntään. Tällä pyritään perustelemaan sitä, että saamelaispoliitikoilla on oikeus valita saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkityt henkilöt. Ryhmähyväksyntä ei kuitenkaan tarkoita missään tapauksessa tätä.

Kaksi tunnetuinta tapausta liittyvät Suomenkin ratifioiman Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan nk. KP-sopimuksen soveltamiseen. Tapauksessa Sandra Lovelace v. Canada, (UN Doc. CCPR/C/13/D/24/1977). Tässä tapauksessa oli kysymys siitä, oliko intiaanistatuksen omaavalla naisella oikeus palata asumaan reservaattiin, vaikka osa reservaattiin kuuluvista sitä vastusti. Tässä tapauksessa KP-sopimuksen noudattamista valvova komitea katsoi, että tämä olisi ristiriidassa sopimuksen 27 artiklan kanssa.

Toinen tapaus on Ivan Kitok v. Sweden, CCPR/C/33/D/197/1985 (1988). Tässä tapauksessa kysymys oli siitä, oliko muussa ammatissa olleella poronhoitajalla oikeutta palata harjoittamaan poronhoitoa sen saamelaiskylän alueelle, jossa hän oli aikaisemmin poronhoitoa harjoittanut.

Molemmissa tapauksissa kysymys on siitä, onko henkilöllä oikeus asettua asumaan pienen paikallisyhteisön alueelle, harjoittamaan perinteistä elämäntapaa. He tuntevat kyseisen henkilön. Kysymys on siitä, että jos he hyväksyvät henkilön yhteisönsä, jossa he tulevat olemaan tekemisissä mahdollisesti jopa päivittäin. Kysymys on myös siitä, että henkilö osallistuu yhteisten luonnonresurssien jakamiseen. Kyse on myös siitä, että voiko assimilaation ja kulttuurisen kolonisaation jälkeen palata osaksi perinteistä yhteisöään. On kyse merkittävästä alkuperäiskansan ihmisoikeudesta.

Tässä tilanteessa kysymys on sen sijaan siitä, että saamelaispoliitikot valitsevat äänestäjiä seuraaviin saamelaiskäräjävaaleihin. Tällä tilanteella ei ole mitään tekemistä ryhmähyväksynnän kanssa sellaisena kuin se normaalisti ymmärretään. Hallituksen esityksessä mennään jopa niin pitkälle, että siinä yritetään antaa saamelaispoliitikkojen valitsemalle vaalilautakunnalle mahdollisuus poistaa henkilöitä vaaliluettelosta. Ajatus on, että sen jälkeen, kun lappalaisperuste on poistettu ja saamelaiskäräjälaissa on pelkästään kieliperuste, vaalilautakunta voi poistaa lappalaisperusteella ja kokonaisharkinnalla sinne hyväksytyjä henkilöitä. Ryhmähyväksyntä tekee mahdolliseksi syrjinnän, joka rikkoo ihmisoikeuksia.

Kokonaan epäselväksi hallituksen esityksessä jää se, mikä on ryhmähyväksynnän ja saamelaismääritelmän välinen suhde. Jos lakia noudatetaan, tällöin henkilö tulisi hyväksyä, jos hän täyttää määritelmän vaatimukset. Kysymys on siitä, miten ryhmähyväksyntä suhtautuu tähän. Voidaanko ryhmähyväksynnän perusteella hyväksyä henkilöitä, jotka eivät täytä lain edellytyksiä ja vastaavasti hylätä, vaikka täyttäisivät. Käytännössä kysymys olisi mielivallasta ja siitä, että lakia ei tarvitse noudattaa. Hallituksen esityksessä ei käsitellä lainkaan tätä kysymystä.

2.5. Yhteenvedoa saamelaismääritelmästä

Yhteenvedona voidaan todeta, että lappalaisperusteen poistaminen olisi ristiriidassa perustuslain kanssa siitä syystä, että perustuslain mukaan saamelaisella tarkoitetaan alkuperäiskansaan kuuluvaa henkilöä ja lappalaisperuste on nykyisen lain 3 §:n ainoa yhteys alkuperäiskansaan.

Kieliperuste ei ole alkuperäiskansakriteeri, eikä tätä ole edes väitetty.

Tämä on ristiriidassa myös peruslaissa turvatus yhdenvertaisuuden kanssa. Ei ole mahdollista, että ne saamelaiset, jotka täyttävät alkuperäiskansaan kuulumisen kriteerit eivät voisi tulla merkityksi saamelaiskäräjien vaaliluetteloon, mutta ne jotka eivät täytä, tulisivat merkityksi. Hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että myös ne, jotka jäävät vaaliluettelon ulkopuolelle ovat myös saamelaisia. Hallituksen esityksessä eri kerrota, miksi osa saamelaista ei voi osallistua saamelaisten yhteisen elimen toimintaan valintaan, mutta toiset voivat. Myös tästäkin näkökulmasta hallituksen esitys on ristiriidassa yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien salliman osallistumisoikeuden kanssa.

Hallituksen esityksessä ei kerrota, että lappalaisperusteen poistaminen olisi ristiriidassa Suomea sitovien ihmisoikeussopimusten kanssa. Rotusyrjintäsopimuksen osalta kysymys on itseidentifikaation mahdollisuuden poistamisesta, joka on ristiriidassa sopimuksen noudattamista valvovan komitean pysyvän linjauksen kanssa. KP-sopimuksen osalta kysymys on artikla 27 loukkaamisesta. Näin voi sanoa sillä perusteella, että lappalaisperusteen poistaminen estäisi niitä saamelaisia, joita ensisijaisesti tulisi pitää alkuperäiskansaan kuuluvina, nauttimasta kulttuuristaan. Näin siksi, että he eivät tämän jälkeen voisi olla enää saamelaisia, koska he jäisivät virallisen saamelaisstatuksen ja alkuperäiskansan ulkopuolelle ikiajoiksi.

Hallituksen esityksessä viitataan Ruotsin ja Norjan saamelaismääritelmään ja tuodaan esille se, että Suomen uusi saamelaismääritelmä olisi lähellä Norjan määritelmää. Norjan saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmästä ei kerrota kaikkein oleellisinta asiaa eli sitä, että käytännössä kaikki hakijat on hyväksytty, riippumatta siitä täyttävätkö hakijat kielikriteerin vai eivät. Norjassa saamelaisuus on ollut ilmoitusasia. Suomeen esitetty muutos, jossa lappalaisperuste poistettaisiin, olisi täysin ristiriidassa Norjan käytännön kanssa. Se tarkoittaisi sitä, että kun Norjassa pääsee käytännössä kuka tahansa vaaliluetteloon, Suomessa luetteloon estetään pääsemästä niitä, joilla tähän olisi kaikkein parhaimmat perustelut. Tästäkin osin kansanedustajia pyritään johtamaan harhaan.

Hallituksen esityksessä on esitetty eräänlaista kompromissia, joka on julkisuudessa esitetty siten, että kaikki lappalaisperusteen täyttävät hyväksytään nyt vaaliluetteloon, jonka jälkeen lappalaisperuste poistetaan. Lähtökohtana on ilmeisesti se, että lappalaisperustetta sovellettaisiin tällöin sanamuotonsa mukaisesti eli siten, että kaikki, joka polveutuvat mainittuihin luetteloihin merkityistä saamelaisista, tulee nyt merkityksi vaaliluetteloon.

Näin pitäisi tietysti ollakin. Lappalaisperuste on sinällään selvä ja yksiselitteinen. Vallitsevan oikeuslähdeopin mukaan laki on ensisijainen oikeuslähde ja jos tuomari tai virkamies tekee päätöksen, joka on ristiriidassa lainsäädännön kanssa, hän syyllistyy virkavirheeseen ja hänet tulee tuomita rangaistukseen (Tolonen, Oikeuslähdeoppi 2003 ja Aarnio, Laintulkinnan teoria 1989). On selvää, että vaalilautakunta ja oikaisulautakunta, joista edelliseen käräjät valitsee

jäsenet ja jälkimmäiseenkin käytännössä puheenjohtajan ja kaksi jäsentä eli enemmistön, tulee hylkäämään kaikki lappalaisperusteella hakeneet.

Tuomioistuimen jäsenet eivät voi kuitenkaan tehdä näin. Saamelaiskäräjälain esityöt eivät tunne mitään ryhmähyväksyntää tai kokonaisharkintaa. Lakia on sovellettava sen sanamuodon mukaisesti. Selvän lainkohdan ohittaminen on lisäksi ristiriidassa perustuslain 2 §:n kanssa "Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia." Nämä vaatimukset sisältävät toisaalta laillisuuden ja lakisidonnaisuuden periaatteet.

Koska kysymyksessä olisi ”viiminen kerta” ja lappalaisperusteella hakevat tulevat nyt hyväksytyksi, on tietysti selvä, että hakijoita tulee olemaan useita tuhansia. Toisaalta voidaan kyseenalaistaa se, onko tällainen järjestely ristiriidassa perustuslain kanssa. Voidaanko ajatella, että henkilö ei pääse saamelaiskäräjien vaaliluetteloon siitä syystä, että hänen isänsä ei tulevissa vaaleissa hakeutunut lappalaisperusteella vaaliluetteloon. Joku toinen kuitenkin pääsee, koska hänen isänsä hakeutui tuolloin. Molemmat ovat kuitenkin sukutaustaltaan ja ominaisuuksiltaan täysin samassa asemassa. Tällainen lähtökohta loukkaa todennäköisesti perustuslaissa turvattua yhdenvertaisuutta, ja on varsin mahdollista, että perustuslakivaliokunta tulee säilyttämään lappalaisperusteen, niin kuin se on tehnyt jo kaksi kertaa aikaisemminkin. Kyseessä oleva lakihanke ei tule poistamaan sitä ongelmaa, kuka on saamelainen ja kuka omistaa saamelaisten oikeudet.

3. Vaalilautakunnan kokoonpano

Vaalilautakunnan kokoonpanoa on tarkoitus tarkistaa siten, että vaalilautakunta edustasi eri saamen kieliryhmiä. Hallituksen esityksestä on kuitenkin kokonaan jätetty pois se, minkä vuoksi vaalilautakunnan laajentaminen otettiin alkujaan esille.

Kysymys oli siitä, että erityisesti saamelaiskäräjien oppositiota edustavat henkilöt, joista suuri osa oli inarinsaamelaisia kritisoi sitä, että vaalilautakunnan toimintaa ei voida pitää luotettavana. Kaikki vaalilautakunnan paikat olivat pohjoissaamelaisten hallussa.

Hyväksyttäessä äänestäjiä vaaliluetteloon, monet inarinsaamelaiset ja metsäsaamelaiset oli jätetty ulkopuolelle. Myös varsinaisessa vaalitoimituksessa oli ongelmia. Kokonainen vaaliuurna saattoi olla jonkin vaaleissa mukana olevan henkilön kotona koko yön, ilman että kukaan puuttui asiaan. Viime vaaleissa KHO hyväksyi 93 hakijaa saamelaiskäräjien johdon vastustuksesta huolimatta. Kun osa tällaisista, Enontekiöllä, Inarissa ja Vuotsossa äänestämään tulleista äänioikeutetuista, vaalilautakunnan edustaja ilmoitti, että heidän äänestyskuorensa tulee laittaa erilliseen ennakköäänikuoreen, jotta ne voidaan erottaa muista äänistä. Vaikka paikalla olevat äänestäjät kyseenalaistivat tällaisen äänien merkitsemisen, siihen ei osattu antaa mitään

järkevää syytä. On selvää, että tällainen menettely ei voi olla lainmukaista. Kaikkien äänioikeutettujen äänten tulee olla samassa urnassa siten, että ei ole mahdollista eritellä sitä, kenen äänistä on kysymys. On epäselvää, että ovatko nämä merkityt äänestyskuoret koskaan päätyneet äänenlaskentaan. Oikeusministeriö on ohjeistanut valittamaan toimitetusta vaalista saamelaiskäräjien hallitukselle.

Näistä syistä oikeusministeriön virkamiehille esitettiin, että kaikilla saamelaisryhmillä ja varsinkin inarinsaamelaisilla – inarinsaamelaisia edustavalla yhdistyksellä - tulisi olla oikeus saada edustus vaalilautakuntaan. Näin siksi, että jokaisella ryhmällä olisi oikeus valvoa sitä, että vaalitoimitus sujuisi lain mukaan. Virkamiesten toimesta tämä asia käännettiin kuitenkin siten, että kysymys on vain eri kieliryhmien edustamisesta. On selvää, että saamelaiskäräjien enemmistö löytää vaalilautakuntaan inarinsaamea osaavan henkilön, mutta hän edustaa samaa poliittista linjaa kuin käräjien pohjoissaamelainen enemmistö. Tällaisia henkilöitä on olemassa useita. Kysymys oli siitä, että myös käräjien vähemmistöllä – joista suurin osa on inarinsaamelaisia - tulisi olla oikeus valvoa vaalien oikeellisuutta, mutta kääntämällä asia kieliryhmän edustuskysymykseksi, saatiin vesitettyä koko asia. Äänestyskäytäntö ei ole läpinäkyvä. Edustajien kultakin alueelta saamien äänien määriä ei ole ilmoitettu.

Hallituksen esityksessä halutaan pikemminkin vähentää niitä keinoja, joilla vaalien oikeellisuutta on mahdollista kontrolloida. Hallituksen esityksessä esitetään, että oikeusministeriön oikeus antaa asetus poistettaisiin. Jäljelle jäisi ainoastaan asetuksen antaminen, joka koskee vaalien järjestämiseen liittyviä teknisluontoisia kysymyksiä, joita koskeva luettelon on tyhjentävä (40 c §). Viranomaisilla ei enää tämän jälkeen olisi oikeudellisia keinoja varmistaa vaalien oikeusmukainen ja rehellinen toimittaminen, esimerkiksi riippumattomia vaalitarkkailijoita asettamalla.

Nunnasessa 3. elokuuta 2018

Metsä-, kalastaja- ja tunturisaamelaiset ry.

Tuomas Jaakko Filemon Keskitalo

puheenjohtaja